

Kapitel 9

Studentersamfundets Retshjælp for Ubemidlede

Retshjælpens tilblivelse er kort omtalt i kapitel 5 og dens forbindelse med retsreformbevægelsen er strejft i kapitel 6 og 7. I det følgende skal institutionen behandles mere indgående. Der findes trykte årsberetninger fra institutionen og et 25-års jubilæumsskrift, hvorfra hovedstammen af oplysninger kan hentes, men disse må i flere tilfælde suppleres med oplysninger fra dagspressen og fra historiske artikler. ¹⁾

Tilblivelsen

Der er strid mellem kilderne om, hvem der var initiativtagere til Retshjælpen. Ifølge den første årsberetning, hvis forfattere var et udvalg, som Studentersamfundet havde valgt til at lede Retshjælpen, var initiativtagerne en kreds af jurister, som valgte at føre en plan om ydelse af gratis retshjælp ud i livet ved at benytte Studentersamfundet som udgangspunkt for organisationen. Motivet herfor var, at Studentersamfundet tidligere havde vist sig at afgive et egnet grundlag for organisation af institutioner (Aftenundervisningen og småskriftvirksomheden). Udvalget nævnte det som en alternativ mulighed, at de københavnske jurister kunne gennemføre planen via de allerede eksisterende fagjuridiske forbindelser eller ved dannelse af en ny med dette specielle sigte for øje. Dette kunne da ske med forbillende i den franske sagførerstands disciplinarråd, der organiserede gratis retshjælp. ²⁾

Retshjælpsudvalget hævdede, at man ved at forsøge at føre sagen igennem ad denne vej ville havne i langvarige og tvivlsomme forhandlinger, som ville forhale den praktiske gennemførelse af sagen. Omtalen heraf berørte striden om den politik blandt sagførerne, der i 1886 førte til dannelsen af "Den danske Sagførerforening", hvor de ledende kræfter var tilknyttet det politiske Højre. En stor del af de københavnske sagførere havde mistillid til den nye forening som følge af dens love, der gav styrelsen udstrakt disciplinær myndighed med det formål at værne om sagførerstandens offentlige omdømme. Venstre havde været imod at give sagførernes egen organisation denne kontrollerende myndighed med den begrundelse, at det ville føre til laugs- og klikevæsen. ³⁾ Oppositionens sagførere holdt sig af denne grund udenfor sagførerforeningen.

Retshjælpsudvalget hævdede i den første årsberetning, at målet for Studentersamfundets Retshjælp var at få slået fast, at der var en udbredt trang i de ubemidlede klasser til gratis retshjælp, og at det ikke var forbundet med uoverstigelige vanskeligheder at gennemføre denne hjælp. Det var da udvalgets første opfattelse, at når der var ført bevis herfor, da ville "interessen for foretagendets formål bane vej for enighed om ændringer i de valgte former, som måtte vise sig tjenlige for en fyldestgørende løsning af opgaven." ⁴⁾ Retshjælpen var ifølge udvalget således i sig selv et praktisk indlæg i striden mellem de organiserede sagførere og de yngre jurister.

Ifølge retshjælpsudvalgets fremstilling var initiativet kommet fra en selvstændig kreds af jurister, der imidlertid anså Studentersamfundet for at være en egnet moderorganisation for Retshjælpen,

og som antog det for givet, at Studentersamfundet ville afgive forældreretten over den, hvis der viste sig muligheder for at organisere retshjælp "på et mere ensartet og betryggende grundlag".⁵⁾ Retshjælpen var ud fra dette synspunkt dels udtryk for en social reformtrang hos juristerne, dels et middel i kampen om juristernes faglige organisation.

Den anden forklaring på tilblivelsen af Studentersamfundets Retshjælp er givet af Herman Trier i 1920. Under henvisning til en protokoltilførsel i Studentersamfundets bestyrelsesprotokoller fra 1889 foretaget af Trier og Emil Meyer ved deres udtræden af bestyrelsen, hævdede Trier, at tanken om oprettelsen af retshjælpen opstod hos Studentersamfundets bestyrelse.

J.K. Lauridsen havde ved sin indtræden i bestyrelsen samtidig med Triers valg til formand fået pålagt opgaven at forberede organisationen, men først da cand. jur. H C N Giørtz kom i bestyrelsen (30/4 1885) kom der realiteter ud af planerne. Giørtz og Trier indkaldte et møde for juristerne i Samfundet, hvor det henstilledes til dem at gå i gang med organisationsarbejdet.

En del af de jurister, der fik med sagen at gøre, havde ikke deltaget i det indledende møde, og nogle frygtede at Studentersamfundets navn skulle vanskeliggøre gennemførelsen. Disse forhold var ifølge Trier forklaringen på, at Studentersamfundets forældreret ikke kom frem for offentligheden i den første årsberetning fra Retshjælpen.⁶⁾ Vanskeligheden ved Triers oplysninger er, at Studentersamfundets bestyrelsesprotokoller er gået tabt, og at det ikke har været muligt at spore samtidige oplysninger, evt. avisnotitser, om den refererede aktivitet. Dette er dog ikke fældende for Triers forklaring. Skønt han i meddelelsen gjorde udfald mod den forklaring, som retshjælpsudvalget gav, var der ikke absolut modstrid mellem dem. Den ene forklaring udelukker ikke den anden, eftersom der med rimelighed kan tales om to sideløbende bestræbelser, der i efteråret 1885 forenedes. Den egentlige modstrid hænger sammen med en antagelse om, at Studentersamfundets bestyrelse ikke knyttede fagorganisatoriske motiver, men kun sociale retfærdighedsmotiver, til initiativet. Det må dog forblive en antagelse; påstanden om forskelle i motiver vil i sidste ende bygge på slutning fra kildernes tavshed. Ud fra et magtsynspunkt kan det hævdes, at modstriden mellem forklaringerne afspejler problemet om hvem det var, der først fik ideen og hvem der gjorde realitet af den.

Det første offentlige udtryk for, at der var sat bestræbelser i gang i efteråret 1885 for oprettelse af en retshjælpsinstitution fandt sted samtidig med en strøm af protester fra den samlede opposition mod regeringens provisoriske politik og ikke mindst mod anvendelsen af kommissionsdomstole ved behandlingen af politiske retssager (Holstebroaffæren mod C. Berg). "Politiken" efterlyste i denne situation et initiativ fra Københavns Kommune til oprettelse af stillingen for en fattigsagfører. Behovet for retshjælp var stort, og "tiden var inde til at starte på dette tidspunkt, fordi staten visner hen og man må se hen til en ny regering, der vil gennemføre en rets- reform". lederen sluttede: "Der er grunde, som kunne gøre det ønskeligt, at denne institution, vi her omhandler, stod i et vist forhold til det offentlige. Men dersom kommunen vedbliver at slumre ved statens side - så kalder vi på Studentersamfundet."⁷⁾ Denne artikel en siden blevet udlagt som Hørups startsignal til Studentersamfundets Retshjælp⁸⁾; den var snarere udtryk for, at Hørup

kendte til planerne i Samfundet, og den var først og fremmest et led i agitationen overfor de liberale højremænd i Borgerrepræsentationen og Rigsdagen. Hørup havde endnu på dette tidspunkt ikke opgivet tanken om, at det kunne lykkes at starte en bevægelse i Højre bort fra den militante fløj omkring Matzen. De radikale havde tidligere set at mænd som C.C. Brix havde støttet liberale og radikale interesser i modstrid med Højres officielle politik.⁹⁾ "Politiken" anvendte i den her foreliggende sag Studentersamfundet som trumf i agitationen ved at hævde, at dets jurister ville kunne finde udveje til at skaffe retshjælp. Men hensigten, at få startet et skred bort fra Højres provisorierne lukkedes lige så lidt som de andre forsøg, der gjordes fra radikal side i efteråret 1885. Højrebladene med "Avisen" i spidsen indrettede modpropagandaen herefter, idet de hævdede, at retshjælpen var et forsøg på at vinde stemmer ved filantropi. Højre gjorde samtidig forsøg på at starte en retshjælp på basis af Højres Arbejder- og Vælgerforening.¹⁰⁾

Imens diskuteredes sagen i Studentersamfundet. Et foreløbigt udvalg forberedte sagen og på Studentersamfundets ordinære generalforsamling d.24.oktober 1885 stiftedes Studentersamfundets Retshjælp for Ubemidlede. Der vedtoges love for institutionen, ifølge hvilke der skulle vælges et udvalg med en formand og 4 medlemmer af og blandt Studentersamfundets medlemmer for en periode af et år. Til formand valgtes cand. jur. Lauritz Zeuthen og som medlemmer cand. jur. V. M. Amdrup, ors. Alexander Cantor, cand.jur. H. Giørtz og ors. Carl Herold.

Zeuthen og Amdrup var medlemmer af Studentersamfundets Småskriftudvalg og deltog på samme tid i udarbejdelsen af den omtalte pjece om statsforfatningen (kapitel 5). Cantor var medredaktør af "Dags-Avisen" og havde i begyndelsen af året deltaget som talsmand i oppositionens kamp om Københavns Skytteforening.¹¹⁾

Lovene gav udvalget ret til at supplere sig med medlemmer i og udenfor Studentersamfundet, dog måtte antallet af suppleanter ikke overstige antallet af de ordinært valgte.¹²⁾ Fra Samfundet indkaldte man cand. jur. Gustav Philipsen, der de følgende år overtog kassererhvervet; fra udenfor Samfundet indkaldtes Svend Høgsbro.¹³⁾

Retshjælpen skulle ifølge lovene fungere ved frivillig arbejdskraft fra sagførere, Juridiske kandidater og studerende i og udenfor Studentersamfundet. Kasse- og regnskabsvæsenet var uafhængigt af Studentersamfundet, men dette hæftede for udvalget økonomiske forpligtelser, dersom de ikke kunne dækkes over de frivillige bidrag.

De frivillige bidragydere og medvirkende Jurister udenfor samfundet var ikke gennem lovene sikret valgret ved generalforsamlingen, men der skulle blandt bidragyderne vælges to revisorer med adgang til kasse og regnskaber.

De medvirkende sagførere (hvorimod ikke de Juridiske kandidater og studenter) skulle i samarbejde med udvalget udarbejde regulativerne for Retshjælpen med bestemmelser om virksomhedens omfang og art og om forretningsgangen. Udvalget kunne ikke på egen hånd foretage ændringer heri. På månedlige fællesmøder mellem udvalget og samtlige medvirkende skulle der drøftes problemer i organisationen.¹⁴⁾

Nogle dage efter stiftelsen meddelte "Politiken" i en redegørelse, hvor der atter efterlyses et kommunalt initiativ, for nedsættelsen af udvalget og oplyste, at udvalget havde fået tilsagn fra dobbelt så mange sagførere, som det var nødvendigt for arbejdets udførelse, og at udvalget havde fået tilstrækkelig kapital til at kunne gennemføre planerne.¹⁵⁾

En måned senere udsendte udvalget et opråb i pressen, hvor der gjordes rede for institutionens tilblivelse og de motiver, der havde været grundlæggende. Det hævdedes, at "almuesmanden er stillet ganske hjælpeløs selv i de simple retslige forhold., at han er et let bytte for den fordærlige virksomhed, der af uvidende og upålidelige personer (kommissionærer, inkassatorer, juridiske skrivestuer) udfoldes for, under skin af at yde billig og let tilgængelig bistand, at udnytte denne hjælpeløshed til egen fordel." senere: "Retshjælpen skulle være en institution, der intet har med en enkelt sagfører og hans forretning at skaffe, men som udelukkende fremtræder som grundlagt for den menige mand og udsprunget af interessen for hans tarv. At institutionen har sin oprindelse fra Studenter- samfundets initiativ vil sikkert ikke forringe dens chancer for tillid hos de samfundsklasser blandt hvilke Samfundets virksomhed i folkeoplysningens tjeneste har gjort dets navn kendt og tillidsvækkende." ¹⁶⁾

Man ser heri de to motiver: det sociale retfærdighedssynspunkt, og arbejdernes mistillid til sagførerne, som det var Retshjælpens ønske at bøde på gennem hjælpevirksomheden (i modsætning til det korporative disciplinærsystem).

Retshjælpen åbnede et kontor d. 1. december 1885. Arbejdsgangen er nøje beskrevet i årsberetningerne. I det følgende afsnit bringes en oversigt over dens klientel og de typer af sager, der behandlede i institutionen.

Retshjælpens virksomhed

Retshjælpskontoret havde i det første år af sin virksomhed gennemsnitligt 37 rådsøgende hver aften, søndag iberegnet. Det svarede på årsbasis til 12.779 henvendelser.¹⁷⁾ Dette steg til 15.043 i 1888-89, 20.439 i 1891-92, hvorefter det i 1890'erne holdt sig stabilt omkring 21.000-22.000.¹⁸⁾

Der er i årsberetningen fra 1889-90 og 1890-91 givet oplysninger om den sociale sammensætning af de rådsøgende. Tallene er dog ikke fuldstændige, idet de kun omfatter personer med journalførte sager. De gengives i følgende tabel:

Kapitel 9, tabel 1: Retshjælpens klientel 1889-90 og 1890-91.

	1889-90	1890-91
faglærte håndværkere	1469	609
arbejds mænd		650
arbejdskvinder	916	
tyende	803	763
lavere bestillings- og tjenestemænd	181	94
Svende		331
lærlinge	23	
sømænd	54	53
handlende og mindre næringsdrivende		213
enker, forladte, fraseparerede og fraskilte hustruer	394	319
syersker og andre kvindelige håndarbejdere	110	169
andre		213
sum	2950	3375

Kilde: Studentersamfundets Retshjælp, Aarsberetninger 1889- 90 og 1890-91 hhvs.s.28 og 51

Desværre betyder forskellene i kategoriseringen af stillingsbetegnelserne en usikkerhed i benyttelsen af tallene. Også de store udsving fra det ene år til det andet gør det vanskeligt at slutte noget om den almindelige fordeling. Mere fyldige oplysninger fra år til år ville have kunnet sige noget om udviklingen i arbejdsmarkedets konjunkturer og deres indvirkning på de forskellige grupper. Dog kan det med en vis forsigtighed hævdes, at det forholdsvis store antal af faglærte arbejdere i 1889-90 hang sammen med arbejdskonflikterne i sommeren 1890. De faglærte søger retshjælpen i stort tal 1889-90 – næsten halvdelen af klienterne var faglærte; men allerede den følgende sæson mere end bliver antallet af de faglærte halveret.

Kapitel 9, tabel 2: Uddrag af oversigt over Retshjælpens sager 1885- 95:

	1885-86	1888-89	1891-93	1894-95
alderdomsunderstøttelse			44	867
alimentation til hustru	84	95	85	91
alimentation til børn *)	385	802	713	849

Studentersamfundet Kapitel 9: Retshjælpen

gældsforhold	728	692	408	428
indfødsret	34	46	201	284
separation	373	556	371	410
skilsmisse			160	174
ægteskabsforhold	210	210	160	269
tyendesager	365	543	553	679
antal journalførte sager	5649	5671	4399	5597

*) børn fødte udenfor ægteskab

kilde: Studentersamfundets Retshjælp for Ubemidlede 1885-1910. (1910) s. 10—11

De familieretlige sager var dominerende. Sammenlægges tallene for alimentations-sager, separations- og skilsmissesager samt sager om ægteskabsforhold ses det at de i forhold til antallet af journaliserede sager i 1885-86 udgjorde 1052 sager (18,5 %) i 1888-89 1663 sager (29 %), i 1891-92 1489 sager (34 %) og i 1894-95 1793 sager (32 %).

Det lagde et pres på Retshjælpen, at den behandlede et så stort antal sager af denne karakter. Der var i samtiden moralske fordømmelser af, at Retshjælpen medvirkede til især separations- og skilsmissesager. I årsberetningerne gav dette udslag i forklarende noter om, at grunden til det

høje antal sager var, at Københavns Kommune henviste ubemidlede med sådanne sager til Retshjælpen.¹⁹⁾ Det blev omtalt i kapitel 6, at der under den såkaldte sædelighedsfejde opstod strid mellem moderate grundtvigianere og de radikale akademikere. Denne modsætning gjorde sig også glædende i Retshjælpen. Svend Høgsbro var som supplerende medlem af retshjælpsudvalget repræsentant for Dansk Kvindesamfunds grundtvigianske fløj.

Som en konsekvens af de mange alimentations-sager og for at modvirke "en udbredt og skadelig uvidenhed" i de ubemidlede samfundsklasser, særlig den misforståelse, "at faderen kan tage barnet til sig, når moderen begærer bidrag af ham til dets underhold, en tro, der i talrige tilfælde har ført til, at moderen år igennem har anstrengt sig for selv at skaffe det fornødne til barnets underhold, og har ladet faderen gå fri for opfyldelsen af hans forsørgelsespligt, udsendte Studentersamfundets Retshjælp i december 1886 et flyveblad, "Faderens underholdspligt overfor det uægte barn".²⁰⁾

Efter at der var sket nogle organisatoriske ændringer i Retshjælpen bl.a. indførelse af en regel om, at de aktive retshjælpere gennem årlige indberetninger til bestyrelsen skulle redegøre for de almindelige erfaringer fra arbejdet²¹⁾, udarbejdede formanden på basis heraf en artikel til årsberetningen 1890-91,

"Nogle bemærkninger om Separation og Skilsmisse" med

forslag om visse ændringer i retspraksis.²²⁾ Samtidig tilbageviste bestyrelsen nogle angreb mod Retshjælpen, der gik ud på, at den skulle gøre skade ved at hjælpe en mængde sager frem vedrørende borgerligt røg ægteskab og tyendeforhold. I et interview i Studenterbladet 1895 kom Retshjælpenes formand Oscar Johansen ind på de samme angreb mod Retshjælpen og påstande om, at den var årsag til opløsningen af "ægteskaber, som ellers ville have holdt til dommens dag", ved at den lettede adgangen til separation og skilsmisse. Formanden gav her et vist indblik i den holdning som gjorde sig gældende hos de enkelte rådgivere, idet han hævdede at der i disse sager arbejdedes efter et personligt skøn, og at det ikke var udelukket, at en rådsøgende, w som var blevet afvist af én rådgivende, ville finde støtte hos en anden.²⁴⁾

Efter vedtagelsen af alderdomsunderstøttelsesloven i april 1891 satte Retshjælpen ekstra mandskab ind på at yde støtte til udfyldning af ansøgningskemaer. I året 1892-95 behandledes 673 sager af denne art (14 % af de journaliserede sager). I 1894—95 udgjorde alderdomsunderstøttelses- sagerne 15,5 % af de journaliserede sager.

Huslejespørgsmål var hyppige sager. 1888 behandledes 501 sager (9 % af de journaliserede sager).²⁵⁾ I december 1886 udsendte Retshjælpen et flyveblad med oplysning om huslejeforhold.²⁶⁾

Antallet af tyendesager, der er registreret gennem journalerne var stigende i perioden, fra 6,4 % i 1885-86, 9,5 % i 1888-89 og til 12,6 % i 1891-92. I resten af tiåret stabiliseredes tallet omkr. 11-12%. Tyendesagerne var en kilde til kritik mod Retshjælpen, idet den som varetager af tyendets interesser overfor husbonden beskyldtes for "at ville docere jakobinerjura og ødelægge den sidste rest af lydighed fra tyendets side overfor husbonden."²⁷⁾

Kampen om Retshjælpen 1889

Der var to til dels rivaliserende retninger, der stod bag oprettelsen af Retshjælpen. var den der udgik fra Studentersamfundets bestyrelse og en gruppe jurister, der først og fremmest var interesseret i Retshjælpenes betydning som social institution. Der var en anden gruppe, der havde knyttet sig til Studentersamfundet, som havde en dagsorden, der drejede sig om en politisk strid i Sagførerforeningen, hvor Højre var dominerende. De oppositionelle sagførere med bestalling havde nogle krav til Retshjælpenes ledelse, som gav konflikter indadtil i forhold til Studentersamfundets bestyrelse. Ved udarbejdelsen af regulativet for Retshjælpen skulle sagførerne have den saglige ledelse, hvorimod kandidater og studenter kun gennem fællesmødet havde mulighed for indflydelse på ledelsen. Fællesmøderne blev dog efter det første års indkøring af Retshjælpen afskaffet som fast, månedlig institution ved en lovændring i oktober 1886.²⁸⁾

Arbejdet på Retshjælpenes kontor var underlagt en bureaukratisk organisation for, som det hævdedes i den første årsberetning, at betrygge "den fornødne enhed i samarbejdet". De første regler for kontoret indeholder en bestemmelse, der pålagde kandidater og studenter at efterkomme anvisninger fra den fungerende sagfører, der havde den øverste myndighed på kontoret.²⁹⁾ Af hensyn til det store arbejdspress måtte man imidlertid ændre den oprindelige plan og uddelegere mere ansvar til de rådgivende kandidater, som så skulle føre hver sin journal. Bag ved årsberetningens forsikring om, at "denne ordning havde været

påbudt af nødvendigheden, og at den ikke havde vist sig at frembyde nogen ulempe", aner man den bekymring, som en sådan opløsning af de bureaukratiske former, kunne rejse i kredsen af frivillige bidragydere. Årsberetningen var Retshjælpens ansigt udadtil, og af hensyn til bidragsyderne måtte den give et så neutralt billede af virksomheden som muligt. Det er ikke med de givne kilder muligt at trænge ind bag det officielle præg for at skaffe indtryk af holdningen hos gruppen af kandidater og studenter.

Efter det første års etableringsudgifter, som kun delvist dækkedes gennem frivillige bidrag fra sagførere i København og gennem indtægterne fra en teaterforestilling, der var arrangeret af Studentersamfundet, stabiliseredes økonomien frem til 1888; herefter var der en nedgang i indtægterne, som stillede Retshjælpen overfor en krise. Interessen for institutionen og tilliden til dens ledelse svækkedes. Årsagerne hertil kan have været blandede. Angrebene mod institutionen fra Højres aviser betød, at Retshjælpen i offentlighedens øjne fremtrådte som en partisk institution, og som følge af den liberale oppositions svækkelse 1887-90 var der forsøg i gang på at rejse kravet om en retsreform på tværpolitisk baggrund. Forsøgene i den retning, der bl.a. støttedes af justitsminister Nellesmann, stødte imidlertid på modstand fra både Venstre og Højres politikere.³¹⁾ Retshjælpens tilknytning til Studentersamfundet var i den situation irritationsmoment, der kunne skade den tværpolitiske bevægelse. Fra retshjælpsudvalgets side udtryktes gennem årsberetningen for 1887-88, der udsendtes i febr. 1889, ønsket om, at Retshjælpen kunne danne et mellemlid mellem de ubemidlede og statens og kommunens institutioner. Udvalget indrømmede, at Studentersamfundets navn, der havde været af betydning for tilslutningen fra publikum, ikke havde kunnet "opadtil tjene den til anbefaling". "De bevægede politiske forhold, hvorunder Retshjælpen trådte ud i verden, mærkede vel også den med deres spor, ved at fremkalde tvivl om, hvorvidt virksomheden, trods dens neutrale formål, ville holde sig fri fra påvirkning af uvedkommende hensyn."³²⁾ Der lå heri et forsøg på fra udvalgets side at dæmpe partimodsætningerne, hvilket understregedes med argumenter om, at Retshjælpen i stadig stigende grad blev accepteret af de offentlige embedsmyndigheder.³³⁾

Retshjælpens økonomiske vanskeligheder i 1888 havde skabt en stemning i udvalget for en løsning af forholdet til Studentersamfundet og en sikring af større indflydelse for de aktive rådgivende. Det skulle ifølge deres opfattelse medføre, at Retshjælpen ville få større mulighed for kommunale tilskud. Udvalget erkendte, at man havde opbrugt de tidligere års overskud og var sluttet med et mindre underskud, og man anså det for "en selvfølge, at udvalgets opmærksomhed er rettet på at søge tilvejebragt en ordening... hvorved det muligt senere vil kunne undgås udelukkende at tage den private offervillighed i beslag ved tilvejebringelsen af de fornødne midler."³⁴⁾ Bag formuleringen mærkes ubehaget ved at stå skoleret overfor det bengelagtige Studentersamfundet.

På den ekstraordinære generalforsamling i Studentersamfundet d. 26.marts 1889 fremsatte Retshjælpsudvalget forslag om ændringer i lovene. Staben af medvirkende ved Retshjælpen skulle have mere indflydelse på ledelsen. Det ses ikke af det eksisterende materiale, hvad der skete med forslaget; men på Studentersamfundets ordinære generalforsamling en måned senere fremsatte Retshjælpsudvalget forslag om, at Retshjælpen skulle ledes af en bestyrelse bestående af 4 medlemmer, der skulle vælges af fællesmødet, d.v.s. af de aktive retshjælpere, mens 3 medlemmer skulle vælges af Studentersamfundets generalforsamling. Bestyrelsen skulle efter dette forslag vælge formanden af sin midte.³⁵⁾

Studentersamfundet Kapitel 9: Retshjælpen

Forslaget gjorde ifølge Oscar Johansens beretning i Studentersamfundets Jubilæums- skrift generalforsamlingen til en af de mest bevægede, der har været holdt i Studentersamfundet. Forslaget opfattedes af modstanderne som et skridt i retning af, at Samfundet skulle "sælge sit bedste barn", og at tilliden hos de rådsøgende ville svækkes derved. Her overfor hævdede tilhængerne, at det ville støtte sagligheden i Retshjælpen, mens en bibeholdelse af den gældende ordning ville føre til arbejdets standsning eller hæmning på grund af pengemangel. Ifølge Johansen opfattedes det som et afgørende sammenstød mellem de to retninger, der havde skabt Retshjælpen. Ved afstemningen vedtoges udvalgets forslag med 50 stemmer mod 48, med da der forlangtes skriftlig afstemning, erklærede Lauritz Zeuthen, at udvalgsflertallet tog sine forslag tilbage og nedlagde sine mandater. Udvalgsflertallet, som holdt fast ved kravet om større indflydelse til fællesmødet, bestod foruden formanden, Lauritz Zeuthen, af Svend Høgsbro, V.M. Amdrup og K.C. Levysohn.

Mindretallet bestod af V. Schønberg, Gustav Philipsen og Oscar Johansen. Af disse var Schønberg og Oscar Johansen valgt i 1888.³⁸⁾

Flertallets tilbagetræden var ensbetydende med en sprængning af Retshjælpen. På grund af den langvarige diskussion på generalforsamlingen udsattes den til den følgende uge, men her opnåedes ikke nogen løsning. Først d. 25. maj vedtog generalforsamlingen et mæglingsforslag, der samlede de to retninger inden for Retshjælpens rammer. Efter dette skulle Retshjælpen ledes af en bestyrelse bestående af 6 personer. Formanden og to medlemmer skulle vælges af Studentersamfundets Generalforsamling blandt de medlemmer, der fungerede som sagførere eller kandidater ved Retshjælpen, hvorimod de studerende ikke var valgbare, selv hvis de havde fungeret som medhjælpere. Stemmeret havde kun de medlemmer af Samfundet, der havde medvirket i Retshjælpen i mindst 3 måneder. De øvrige tre medlemmer skulle vælges på et sammenkaldt møde af samtlige medvirkende ved Retshjælpen. Sammenlignet med de første love fra 1885 var supplerings- reglerne ændret således, at bestyrelsen højst måtte supplere sig med to medlemmer, og

disse skulle være hentet blandt Studentersamfundets medlemmer.³⁹⁾

Udvalgsflertallet fastholdt sin beslutning om at nedlægge mandaterne, hvorefter mindretallet midlertidigt supplerede sig indtil Studentersamfundets ordinære generalforsamling d. 31. oktober 1889. Her valgtes Oscar Johansen til formand. De øvrige medlemmer fra Studentersamfundet var Schønberg og William Honum, Gustav Philipsen optoges som suppleant, fællesmødet valgte ors. Fr. Wolff, ors. A.H. Siesby og cand.jur. Georg Christensen.⁴⁰⁾ Johansen og Philipsen var i de følgende år engageret i retsreformbevægelsen. Det vil blive behandlet nedenfor.

Retshjælpen havde ved denne ordning fået respekteret den saglige faktions krav, hvilket yderligere understregedes ved, at fællesmødet bestående af bestyrelse og samtlige medvirkende, gennem en lovbestemmelse gjordes til en fast bestanddel af retshjælpens ledelse med mindst 4 årlige møder. Studentersamfundets politiske retning var sikret indflydelse gennem valg af formanden og 2 medlemmer. Et senere forsøg på at eliminere Studentersamfundets indflydelse lykkedes ikke.

I april 1890 ansøgte bestyrelsen Københavns Kommune om tilskud til driften. Magistraten stillede sig positiv til at yde støtte af legatmidler, men i Borgerrepræsentationen var der modstand, og et udvalg, der behandlede sagen, henvendte sig i februar 1891 til Retshjælpens bestyrelse med et spørgsmål, "om det måtte påtænkes at søge bestemmelserne i de for Retshjælpen gældende love forandrede derhen, at

Studentersamfundets indflydelse på bestyrelsens sammensætning ophæves eller formindskes.”⁴¹⁾
Bestyrelsen svarede

afvisende, idet den henviste til de ændringer, der var gennemført i 1889. Desuden præciserede den, at retshjælp for ubemidlede var et offentligt anliggende.⁴²⁾ Dette accepteredes af Borgerrepræsentationens udvalg, og Retshjælpen fik tildelt et legat en gang for alle. Fra 1895 fik Retshjælpen årlige kommunale tilskud og fra 1896 årlige statstilskud.⁴³⁾

Retshjælpen og reformtilhængerne

Studentersamfundets Retshjælp var efter bestyrelsesslaget i 1889 inddraget i agitationen for retsreformen. Studentersamfundet og Retshjælpen havde pålagt sig den opgave, gennem de rådgivendes indberetninger at indsamle erfaringer, der kunne indarbejdes i rapporter om mangler i retsplejen på bestemte, begrænsede områder. (kapitel 6 og 7) Disse udarbejdedes af Oscar Johansen i form af selvstændige artikler i årsberetningerne fra 1889-90 og 1890-91. Bestyrelsen motiverede initiativet med, at Retshjælpen "med ca. 15.000 rådsøgende om året... har det i sin magt at erhverve et kendskab til lovenes virkemåde som ingen anden institution, end sige da nogen enkelt mand". Man håbede derved, at Retshjælpen kunne gavne "ved at være en forsøgsmark, hvis indhøstede erfaringer kunne give stødet til anbringelsen af mangen en lap på og stopningen af mangt et hul i lovenes klædebon, som samfundet er iført." ⁴⁴⁾

Behovet for reformer på begrænsede områder og for retsplejeordningen som helhed som kom til orde gennem retsreformbevægelsen, havde siden 1888 været en tværpolitisk bevægelse, som juristerne ved Retshjælpen på forskellig måde søgte at få indflydelse på. Kampen om ledelsen af Retshjælpen var jo opstået ved Lauritz Zeuthens forslag om større indflydelse til de medvirkende sagførere. Det var til dels et forsøg på at fratage institutionen dens mærke af radikal politik, som uvægerligt fulgte med Studentersamfundets navn. Målet var at sikre dens økonomiske eksistens, og at hindre nedskæringer i virksomheden. Men det var også et skridt i retning af den tværpolitiske retsreformbevægelse.

Kompromisset om styrelsen kunne til en vis grad tilfredsstille begge parter. Den "saglige fraktion" blev frigjort fra det radikale mærke; den "politiske fraktion" omkring Oscar Johansen og Gustav Philipsen bevarede forbindelsen til Studentersamfundet. De to fløje fik ved Kasinomødet i december 1889 mulighed for at forene deres reformkrav.

Politikens behandling af sagen fra 1889 og frem til foråret 1891 viser, at Hørup ikke forholdt sig afvisende til retsreformbevægelsen. Omslaget skete først under hans kampagne mod "sammensmelterne" (jfr. kapitel 7). Da var de radikale jurister ikke til sinds at opgive deres faglige interesser overfor Hørups radikale politik. De fortsatte deres bestræbelser for en reform, og det resulterede foreløbig i, at Rigsdagen nedsatte Retsreformkommissionen, med bl.a. Octavius Hansen som politisk repræsentant.

Deltagerne i Retshjælpen

På grundlag af lister over de rådgivende sagførere, kandidater og studenter fra årene 1885- 1905 samt af lister over de bidragydende medlemmer 1885-1891 er der i det følgende afsnit gjort rede for den sociale rekruttering af Retshjælpens medlemmer.

Alle medlemmer og medvirkende er under registreringsarbejdet blevet opført i 5-års perioder efter deres funktionstid eller medlemskab af Retshjælpen.

Kapitel 9, tabel 3: Social rekruttering af Retshjælpens medlemmer i pct.

Faders livsstilling:	1885-90	1890-95	1895-1900	1900-05
Emb/akad.+ Præst	21,8	22,0	23,5	26,5
Liberal erhv.	15,7	15,5	15,0	16,5
Store erhvervsdrivende	18,3	19,0	18,7	20,0
Skolelær.+bestillingsm.	6,2	7,1	10,2	8,2
Mindr.erh.v.+ arbejdere	22,8	23,3	23,6	23,5
Bonde	6,6	5,4	5,3	5,3
Uoplyst	8,6	7,7	3,7	0
I alt	100	100	100	100

Kilde: Bilag, Fordeling 2.

I de tre første 5-år skete der kun svage forskydninger i rekrutteringen, mens der i det sidste 5-år skete en stigning i andelen af medlemmer fra embedsmands- og præstehjem. Disse tal siger imidlertid ikke så meget, når de betragtes isoleret. Ved en sammenligning med den sociale rekruttering af de studenterårgange, som medlemmerne er et udvalgt af, fremkommer nogle forskelle, der ved en signifikanstestning gav det resultat, at forskellen var betydelig for alle 4 perioder.

Kapitel 9, tabel 4: Social over- og underrepræsentation af medlemmer i Retshjælpen

Faders livsstilling	1885-90	1890-95	1995-1900	1900-05
Emb./akad.+præst	- 10,3	- 4,0	- 2,0	2,7

Studentersamfundet Kapitel 9: Retshjælpen

Liberal erhv.	13,2	9,1	9,1	10,5
St. erhvervsdrivende	3,3	5,1	4,2	5,9
Skolel.+bestillingsmd.	-11,2	-7,9	- 2,3	- 5,9
Mindr.erh.+arb.	11,4	9,3	8,1	6,0
Bonde	- 2,1	- 7,0	- 9,6	- 8,8
Uoplyst	- 4,3	- 4,6	- 8,3	- 10,3
Chi ²	22,49	16,5	16,77	25,36
Sandsynligheden: P (df=6)				
P mindre end 1 %	X			X
P omtrent 1 %		X	X	

(kilde: Bilaget, Fordeling 2)

I det første 5-år var rekrutteringen af medlemmer præget af en betydelig underrepræsentation af sønner fra embedsmands- og akademikerhjem og af skolelærer- og bestillingsmandssønner i forhold til den rekruttering, der gjorde sig gældende for de studenterårgange, de var repræsentanter for. For akademiker sønnernes vedkommende er det tydeligt, at de i løbet af 1890-erne nærmede sig paritetisk repræsentation og i 1900-05 blev svagt overrepræsenterede. Retshjælpens politiske afhængighed af Studentersamfundet betød, at den i mindre grad virkede tillokkende på personer fra akademikerfamilier; efter omordningen af ledelsen blev den afskrækkende virkning gradvist svagere og elimineredes helt omkring århundredeskiftet.

Den stærke underrepræsentation af skolelærer- og bestillingsmandssønner afsvækkedes også i tiden efter 1890, men på intet tidspunkt kom den over den paritetiske repræsentation. Den modsatte tendens gjorde sig gældende for bondesønner, idet de i periodens løb blev stærkere underrepræsenterede.

De to grupper, der var stærkest overrepræsenterede, var sønner af liberale næringsdrivende og af mindre erhvervsdrivende. Sønner fra arbejderhjem var kun en lille gruppe, som er sammenregnet med de mindre erhvervsdrivende af hensyn til testmetoden. Sønner af større erhvervsdrivende var gennem hele perioden lidt overrepræsenterede.

På baggrund af disse beregninger kan det fastslås, at Studentersamfundets Retshjælp gennem hele perioden var en bevægelse, der i særlig grad tiltrak sønner af liberale næringsdrivende og mindre erhvervsdrivende. Medregnes de få arbejdersønner, udgjorde disse grupper i alt ca. 38 % af samtlige medlemmer.

Sammenfatning

Mens Arbejderundervisningen gradvist mistede sin tiltrækning på studenter og akademikere fra de traditionelle akademikerfamilier og fra det store erhvervsliv og i stigende grad støttedes af bondestuderter og ikke-akademikere, gjorde den modsatte tendens sig gældende i Retshjælpen. Her fastholdtes eller voksede interessen hos de socialgrupper, der svigtede Arbejderundervisningen, mens bondestudenternes interesse svækkedes.

En del af forklaringen herpå kan søges i den indsats, som Erik Henrichsen og Oscar Johansen gjorde for at få inddraget kendskabet til de almindelige retstilfælde i den juridiske undervisning ved Universitetet. Erik Henrichsen agiterede i 1889 for indførelse af en juridisk volontørtjeneste for studerende ved offentligt organiserede retshjælpskontorer som en hårdt tiltrængt forbedring af jurastudiet.⁴⁵⁾ Oscar Johansen for sin del understregede studenternes behov for at bryde den teoretiske form i jurastudiet og skaffe sig øget kendskab til de praktiske retstilfælde.⁴⁶⁾ Den faglige kritik af jurastudiet bevirkede, at der blev større forståelse for retshjælpsarbejdet også hos de sociale grupper, der af politiske grunde i firserne havde været tilbageholdende overfor initiativet.